

T. KRIZMAN, *Procesija*, bakropis. Zagreb, Moderna galerija

razdoblja. U prvim se stoljećima upotrebljava kao dekorativni motiv, i to sâm križ, apliciran na druge plohe (mozaik, svjetiljke, sarkofazi); od predromanike i kao poseban predmet; od toga doba pojavljuje se raspeti Krist (*corpus*). — Najstariji motivi križa u našim krajevima pojavili su se na podnim mozaicima u IV – VI. st. (Poreč, Pula, Solin), i to isprva prikriiveni u ornamentu ili kao *kukasti križ* (*crux dissimulata*), a potom i jasno prikazivani. Iz istoga razdoblja potječu prikazi križa i na brojnim glinenim svjetiljkama, a najčešći oblik je *Konstantinov križ* (*chrismon, crux invicta*). Od V. do VII. st. rađeni su brojni križevi na sarkofazima širom zemlje, a osobito je bila važna radionica na Braču, iz koje se utjecaj širi po cijelomu jadranskom bazenu. Isprva se na sarkofazima pojavljuje *križ u krugu* (*crux coronata*) s proširenim završecima, a potom kao *latinski križ* (*crux capitata*), proširenih završetaka, te isti križ s krugom na spoju krakova.

U doba predromanike križ se pojavljuje na pletenoj ornamentici, osobito na brojnim zabatima oltarnih pregrada (Šopot, Uzdolje, Biskupija, Split, Ston), a najpoznatiji je onaj sa Višeslavove krstionice u Ninu. Žezlo u obliku križa ima i vladar u splitskoj krstionici. Iz doba predromanike su i najraniji prikazi raspetoga Krista na križu. To su biz. relikvijari u obliku križa, veličine 5 – 10 cm, na kojima je u reljefu prikazan s jedne strane raspeti Krist a s druge Bl. Dj. Marija (Split, Zadar); najpoznatiji od njih je Cikin križić u Zadru s poč. XI. st., od pozlaćene bronce. U doba romanike pojavljuju se monumentalna (reljefna) raspela koja vise ispod trijumfalnoga

luka. Dva su takva raspela očuvana u Zadru (Sv. Frane, XII. st. i Sv. Mihovil, XIII. st.). Iz toga doba očuvano je nekoliko raspela u drvenoj skulpturi, od kojih je najpoznatije ono iz Gračišća u Istri. Monumentalna oslikana raspela izrađuju se i u doba gotike, a očuvano je više primjeraka (Zadar, Trogir, Split, Korčula, Dubrovnik). Ušćuvano je i više drvenih monumentalnih raspela kraj kojih su stajali Bl. Dj. Marija i Ivan Apostol, izrađeni u drvu, a najpoznatija su ona u šibenskoj katedrali i na Badiji, oba rad J. Petrovića iz XVI. st. Iz doba renesanse i baroka ušćuvana su brojna raspela većih dimenzija u drvu i mramoru koja su radili domaći i strani majstori. Od domaćih je majstora najpoznatiji F. Bakotić u XVIII. st.

Od XIII. st. pojavljuju se i *procesijski križevi*. To su metalni (bronca, srebro, zlato) križevi jednakih krakova ili dužega okomitoga kraka veličine oko 40 cm, podignuti na dugačku tanku motku. U detaljima slijede stilska obilježja vremena u kojemu nastaju, ali njihov obris (*sagoma*), tj. trolisni završeci krakova, ostaje kroz mnoga stoljeća nepromijenjen. S jedne im je strane u reljefu ili u punoj plastici raspeti Krist a s druge Bl. Dj. Marija, dok se na završecima krakova s jedne strane nalaze simboli četiriju evanđelista, a s druge Bl. Dj. Marija i Sv. Ivan te arhandeo Gabrijel i Magdalena. Takvih križeva (XIII – XIX. st.) ima u svim crkvama, a najbrojniji su oni iz doba baroka. Osobito je njima bogat primorski dio Hrvatske, gdje uz katedrale i samostane postoje čitave zbirke takvih križeva. Također iz XIII – XIX. st. potječu i brojni *naprsni križevi* (*pektoral*) i križevi kojima